

Friedrich Meinecke nepochybně platil po II. světové válce v německé buržoazní historiografii za historika, který se nezkompromitoval s fašistickým systémem a stál také na umírněných pozicích mezi historiky, kteří sledovali vysloveně agresivní cíle německého imperialismu. Meineckeho lze skutečně řadit mezi několik málo historiků, kteří po r. 1918 přešli na pozice Výmarské republiky a nebyli plně akceptováni fašismem.

Svémi pracemi o světoobčanství a národním státě, o státní rezoně v nových dějinách a spisem *Vznik historismu* se F. Meinecke stal typickým představitelem tzv. dějin idejí, které se měly stát určitou prezentací pokusu o začlenění kategorie ideje do širších společenských souvislostí.

Teprve v šedesátých letech došlo — nepochybně v důsledku reakce západoněmecké historiografie na historiografii NDR — k pokusům o nové zhodnocení Meinecka, jejichž cílem byla relativizace a nebo úplné odmítnutí jeho teorie. Nejdále se v tomto směru dopracoval E. Geiss, který Meinecka charakterizoval jako „šamana“ své třídy. Toto stanovisko nebylo západoněmeckými historiky akceptováno a prosadilo se mezi nimi poněkud střízlivější hodnocení.

V tomto směru je charakteristický i sborník „Friedrich Meinecke dnes“, v němž jsou shrnuty příspěvky z konfrontace věnované Meineckemu, která se konala v Berlíně v roce 1979.

Ernst Schulin spojuje Meineckovy počátky s reakcí na spor metodologicky zaměřený k vystoupení K. Lamprechta. Meinecke se v něm neztotožnil s Lamprechtovými nejzavilejšími odpůrci a ani s vlivem metodologických koncepcí Diltheových, které se promítly zejména v Meineckeho spise „Světoobčanství a národní stát“ (*Weltbürgertum und Nationalstaat* z roku 1907).

Meineckova historická koncepce vstoupila do třetího stadia v období nacionalismu, kdy Meinecke počal směřovat k jasné depolitizaci a to ve spise „Vznik historismu“ (*Entstehung des Historismus*). Po válce nastává u Meinecka opět určitý obrat k politickým a kritickým dějinám. Schulin stejně jako i řada dalších historiků např. M. Stolleis, si oprávněně kladou otázku po antikvaci Meineckeho i z hlediska buržoazní historiografie. Problém se týká samotných dějin idejí, jejichž historické kořeny je nutné hledat v „historii mravů“ (Voltaire), v historii veřejného mínění a i v ideových koncepcích Rankeho. Důležitý a zásadní je Schulinův poznatek, že v důsledku vyznění sporů o Lamprechta se řada historiků, kteří se původně zabývali hospodářskými a sociálními dějinami, přiklonila k dějinám idejí, což zase vedlo k tomu, že duchovní dějiny (*Geistesgeschichte*) nemohly figurovat jako opoziční věda. Hlavní chybou „*Geistesgeschichte*“ bylo, že se celkem bez zájmu opomíjely opoziční směry a akcentovaly ty duchovní směry, které se stavěly pozitivně ke státu. Zde je vidět určitou diskrepanci vůči americké „*intellectual history*“, která se vyvinula mimo rámec

etablovaných politických dějin a klade tudíž větší důraz na spojení idejí a zájmů, idejí a společnosti.

Z aspektu využití historických pramenů představuje dnes historický relikv Meinckova práce „Idea státní rezony“. U Meincka chybí řada významných anglických a francouzských myslitelů, chybí rozbory koncepcí, opírající se o Tacita. Také výběr autorů italských a německých je příliš úzký. Faktická hodnota Meinckovy práce se tak redukuje na svědectví o jeho postojích. Z hlediska dnešních teoretických snah stejně tak neobstojí ani Meinckeho pojetí historismu. Meincke chápal historismus jako duchovědnou, individualizující metodu, ignoroval jeho vědní základ a v mnohém byl poplatný iracionalismu a relativismu. V tomto tkví základní rozdíl proti současnému pojetí, kdy je nutno historii pracovat s teoretickým základem a sledovat komplexní souvislosti mezi kulturou, ekonomikou, společností a politikou. Z tohoto aspektu může dnes více říci buržoazní historiografii Hintze než Meincke, přestože Hintze postrádal větší politické sensibility.

Schulin správně zdůrazňuje Hintzeho dedukci o nutnosti věnovat pozornost „sociálním vztahům“ v kombinaci s určitými podněty sociologických koncepcí Comta a Spencera. Tím se zjevně odlišil od Meinckovy koncepce, v níž je historismus chápán jako světový názor, a nikoliv jako metoda, jejímž účelem je sloužit k interpretaci historických vztahů. Z tohoto aspektu lze pak postoj, který zaujímá Hintze, charakterizovat jako přechod od pragmatického typu historismu k sociologii.

Politické meze Meinckova pojetí historismu jsou výrazně v posledním jeho spise „Německá katastrofa“, v němž autor reflektuje politické předpoklady a důsledky porážky německého fašismu. V tomto spise se Meincke pokusil o „internacionalizaci“ fašismu, aniž ovšem sám s nějakou vlastní teorií fašismu vystoupil. V jistém směru jej však můžeme pokládat za jednoho z původců doktríny tzv. totalitarismu.

Historici NDR hodnotí na druhé straně Meinckeho pozitivně tam, kde přičítá hlavní zásluhu na likvidaci německého fašismu SSSR a kritizuje, byť v omezeném měřítku, fašistický systém a jeho ideologii.

Z hlediska kritiky Meinckeho politických postojů není bez zajímavosti stať holandského historika M. C. Brandse, který se ve své starší práci o Meinckovi přiblížil dosti značně marxistickému hodnoticímu pohledu.

Největší rezonanci v poválečném období zaznamenal Meincke v Americe a v Itálii. (Erbe.) Svědčí o tom např. monografie Pistoneho a Tesitoriho a také spis Rossiho věnovaný problematice historismu.

Obecně lze konstatovat, že sborník ve své podstatě ukazuje, v čem se nynější pozice západoněmecké historiografie liší od tzv. historismu, který byl ještě dlouhou dobu po II. světové válce závazný. Z tohoto hlediska se otevírá pole kritiku omezenou ovšem stavem současné západoněmecké historiografie. Přímě hmatatelně se zde také projevují tendence vlivu prací historiků NDR, které z marxis-

tických pozíc podaly práce Lotzeka, Schleiera, a Bertholda k problematice analýzy a kritiky Meineckovy koncepcie historizmu.

Jaroslav Kudrna

Skúsenosti Októbra a ďalších socialistických revolúcií

Sovietsky ľud spolu s pokrokovou verejnosťou celého sveta vrátane všetkého československého ľudu roku 1982 oslávil 65. výročie Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie ako aj 60. výročie utvorenia Zväzu sovietskych socialistických republík.

Týmto svetodejinným udalostiam v jubilejnom roku venovala oprávnené osobitnú pozornosť aj naša historiografia. Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave vydalo v r. 1982 cennú historicko-politickú publikáciu významného slovenského historika — člena korešpondenta CSAV a SAV Samuela Cambela, riaditeľa Historického ústavu SAV, pod názvom: „Skúsenosti Októbra a ďalších socialistických revolúcií“ (320 strán). Autor v práci urobil podrobný historicko-politický a komplexný rozbor predpokladov vzniku, priebehu a víťazstva Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v Rusku, vzniku veľkého mnohonárodnostného federatívneho štátu ako aj socialistických revolúcií po druhej svetovej vojne v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy a niektorých krajinách Ázie.

Z hľadiska metodologického sa autor dôsledne pridržiaval dialekticko-historickej metódy. Z hľadiska štruktúry prácu v rozsahu 320 strán autor rozdelil na úvod, štyri časti, záver a zoznam použitej literatúry a prameňov. Treba v plnom rozsahu súhlasiť s autorom, ako to konštatuje v úvode práce, že táto kniha uvádza čitateľa do oblasti leninskej teórie revolúcie, približuje a sprostredkuje mysliteľský odkaz V. I. Lenina pre dnešok, pomáha chápať jeho zmysel v podmienkach súčasného sveta. A v tomto spočíva význam a užitočnosť štúdie dejín Októbrovej revolúcie i dejín ďalších socialistických revolúcií pre dnešnú mladú generáciu.

V prvej časti sa zaoberá presunutím centra svetového revolučného hnutia do Ruska, pričom v chronologickom slede analyzuje ruskú spoločnosť na prelome epoch. Čitateľovi približuje sociálno-ekonomický rozvoj sovietskeho Ruska na začiatku 20. storočia. Zvláštnu pozornosť venuje vývoju robotníckeho hnutia a konkrétne vzniku a založeniu Sociálnodemokratickej robotníckej strany Ruska (SDRSR) a činnosti V. I. Lenina a jeho teoretickým prácam, v ktorých rozviedol ciele a naplnenie historickej úlohy robotníckej triedy o nastolenie diktatúry proletariátu. Pre splnenie tohto cieľa bolo potrebné vytvorenie pevnej, ideovo a organizačne zomknutú a disciplinovanú stranu a takou sa pod vedením V. I. Lenina stala strana boľševikov, ktorá pripravila a viedla prvú ruskú buržoáznodemokratickú revolúciu v r. 1905—1907. Táto revolúcia sa stala prí-